

บทบรรณาธิการ

ดร.นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ

วารสารมานุษยวิทยา ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 หรือฉบับปฐมฤกษ์ เปิดตัวสู่วงวิชาการมานุษยวิทยาเป็นครั้งแรกด้วยการนำเสนอบทความวิชาการที่มีนักมานุษยวิทยา นักสังคมวิทยา และนักโบราณคดีเป็นผู้เขียนรวมทั้งสิ้น 5 บทความ บทความแรกเขียนโดย รองศาสตราจารย์ ดร.ธนิช เลิศชาญฤทธ์ นำเสนอข้อมูลและหลักฐานใหม่ ๆ เกี่ยวกับซากบรรพชีวินและหลักฐานโบราณคดีของมนุษย์สมัยใหม่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งชี้ให้เห็นว่า *โฮโม เซเปียนส์* รุนบุกเบิกในดินแดนแถบนี้อพยพมาจากทวีปแอฟริกาและอาศัยอยู่กระจัดกระจายทั้งในหมู่เกาะและภาคพื้นแผ่นดินใหญ่เมื่อประมาณ 70,000-12,000 ปีก่อนหลักฐานที่เก่าแก่ที่สุดพบที่ถ้ำลิดา เอเจอร์ (Lida Ajer Cave) ในเขตพื้นที่สูงบนเกาะสุมาตรา ประเทศอินโดนีเซีย มีอายุระหว่าง 63,000-73,000 ปี นอกจากนั้นยังพบหลักฐานที่มีอายุใกล้เคียงกันที่ถ้ำคัลเลา (Callao Cave) ในเขตพื้นที่สูงทางตอนเหนือของเกาะลูซอน ประเทศฟิลิปปินส์ และ ถ้ำผาลิง (Tam Pa Ling) แขวงหัวพัน ทางตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศลาว หลักฐานโบราณคดีที่พบพร้อมกับซากกระดูกของมนุษย์ยุคแรกเหล่านี้ ประกอบด้วย เครื่องมือหิน เครื่องประดับ เครื่องใช้ที่ทำจากเปลือกหอย ภาพเขียนสีและภาพสลัก ซึ่งบ่งชี้ว่ามนุษย์เหล่านี้มีวัฒนธรรมและความเชื่อ รวมทั้งสามารถปรับตัวให้มีชีวิตรอดอยู่ในสภาพแวดล้อมที่หลากหลาย โดยเฉพาะการดำรงชีพอยู่กับชายฝั่งทะเลจนสามารถพัฒนาทักษะและความสามารถในการเดินเรือและใช้ทรัพยากรทางทะเลได้อย่างดี

บทความที่สองของ ดร.นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ อธิบายให้เห็นระบบบริการสุขภาพและการรักษาโรคที่สัมพันธ์กับระบบทุนนิยมข้ามชาติ ซึ่งมีการนำความรู้วิทยาศาสตร์และการแพทย์มาเป็นเครื่องมือ ความรู้ดังกล่าวนี้ดำรงอยู่ในฐานะอำนาจที่ครอบงำมนุษย์ ซึ่งหมายถึงอำนาจที่ซ่อนเร้นอยู่ในสถาบันทางสังคมที่ทำให้

ให้มนุษย์ตระหนักว่าการมีสุขภาพดีและมีชีวิตยืนยาวจะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบความรู้ทางการแพทย์เป็นสำคัญ และในการทำความเข้าใจอำนาจดังกล่าวนี้ก็อาศัยกรอบแนวคิดทฤษฎีที่ต่างกัน โดยนฤพนธ์ได้ยกตัวอย่างแนวคิดที่สำคัญ 3 แนวคิด คือ ทฤษฎีมาร์กซิสต์/นีโอมาร์กซิสต์ แนวคิดพหุนิยม และแนวคิด Biopolitics แต่ละแนวคิดได้วิพากษ์กลไกของอำนาจด้วยเป้าหมายที่ต่างกัน โดยกลุ่มทฤษฎีมาร์กซิสต์/นีโอมาร์กซิสต์และแนวคิดพหุนิยม ต้องการวิพากษ์โครงสร้างเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและเสรีนิยมใหม่ที่ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำของการบริการสุขภาพ ในขณะที่แนวคิด Biopolitics ต้องการวิพากษ์ความรู้วิทยาศาสตร์ที่ส่งผลให้สถาบันสังคมของรัฐสร้างกฎระเบียบเกี่ยวกับการมีชีวิตที่ดีและเป็นสุขเพื่อให้พลเมืองเชื่อฟังและปฏิบัติตาม ซึ่งส่งผลให้มนุษย์ต้องขวนขวายหาเงินมาเพื่อดูแลสุขภาพและการมีชีวิตที่ยืนยาว กรอบแนวคิดทฤษฎีเหล่านี้จะช่วยให้เราตระหนักและตั้งคำถามว่าระบบบริการสุขภาพในปัจจุบันส่งผลต่อการสร้างชีวิตมนุษย์และความไม่เท่าเทียมทางสังคมอย่างไร

บทความที่สามของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิเชฐ สายพันธ์ อธิบายให้เห็นว่านักวิชาการไทยที่ศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ไทในรัฐอัสสัม ประเทศอินเดีย ใช้กรอบความคิดทฤษฎีที่ต่างกันอย่างไรมาก่อน โดยเริ่มจากแนวคิดทฤษฎีรากเหง้าดั้งเดิม (primordialism) ที่เชื่อว่าคนไทยในดินแดนต่าง ๆ มีรากเหง้าทางสายเลือด ประวัติศาสตร์ ภาษา ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมร่วมกันมาก่อน และเป็นบรรพบุรุษของคนไทยในสยามประเทศ แนวคิดนี้เป็นที่แพร่หลายในนโยบายชาตินิยมของรัฐไทย ที่ต้องการทำให้คนไทยมีจิตสำนึกและภาคภูมิใจในความยิ่งใหญ่ของชาติไทย นอกจากนั้นแนวคิดเรื่องชาตินิยมเชิงเชื้อชาติ (racist nationalism) ก็ทำให้รัฐไทยสามารถสถาปนาความรู้เกี่ยวกับความเป็นไทยในแบบเรียน ซึ่งมีผลทำให้นักวิชาการหลายคนพยายามศึกษาสายสัมพันธ์และความเป็นญาติพี่น้องของคนไทในดินแดนต่าง ๆ เพื่อเชิดชูอารยธรรมไทยที่งดงาม ต่อมาเกิดแนวคิดการณกำหนดทางชาติพันธุ์ (situational ethnicity) ที่ได้แย้งกับ

ทฤษฎีรากเหง้าดั้งเดิมและทฤษฎีชาตินิยมเชิงเชื้อชาติ โดยเชื่อว่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทถูกสร้างขึ้นภายใต้บริบททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่ซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ฉะนั้น การแสวงหารากเหง้าที่แท้จริงของคนไทยจึงเป็นไปได้ แต่การศึกษาควรจะทำให้ความสนใจบริบทที่หล่อหลอมให้คนไทยในดินแดนต่าง ๆ ออกมาเคลื่อนไหวเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของตัวเอง หรืออาจกล่าวได้ว่าอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นผลผลิตเชิงการเมืองที่กลุ่มคนต่าง ๆ ใช้ต่อรองและสร้างความหมายเชิงสังคม

บทความนี้ของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วสันต์ ปัญญาแก้ว อธิบายให้เห็นว่าการนับถือครุบาในเขตวัฒนธรรมล้านนา มิได้เป็นเพียงการแสดงออกเชิงความเชื่อทางพุทธศาสนาที่ชาวบ้านยกย่องครุบาในฐานะเป็นอวตารของต้นบุญเท่านั้น (ผู้มีบุญบารมีและอำนาจวิเศษ) หากแต่ยังสะท้อนให้เห็นวิธีการสร้างและปฏิบัติการของความทรงจำทางสังคมที่ชาวล้านนาต้องการทำให้ครุบาถูกจดจำไว้ในประวัติศาสตร์ และถูกพูดถึงในงานบุญประเพณีต่าง ๆ วสันต์ได้ยกกรณีศึกษาครุบา 4 รูป คือ ครุบาพ่อเป้ง (2405-2494) ครุบาอินทจักร (2439-2521) ครุบาพรหมา (2441-2527) และครุบาคัมภีระ (2443-2503) ครุบาทั้งสี่นี้เกี่ยวดองกันเป็นพ่อลูก ซึ่งชาวบ้านในชุมชนป่าซาง จังหวัดลำพูนให้การเคารพนับถืออย่างสูง เพราะเป็นพระสงฆ์ที่เคร่งครัดในศีลธรรม สถานที่ต่าง ๆ ที่ครุบาทั้งสี่เดินทางไป รุดงค์ ชาวบ้านจะถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ปัจจุบันสัญลักษณ์ที่สำคัญของครุบาทั้งสี่คือพระธาตุเจดีย์สี่ครุบาบนดอยศรีหลวงหลังวัดพระพุทธรูปตากผ้า อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นสถานที่แห่งความทรงจำทางสังคมที่ชาวลื้อจากเมืองยองใช้เพื่อบันทึกประวัติศาสตร์ของตัวเอง และสะท้อนการเปลี่ยนผ่านทางวัฒนธรรมของชาวยองในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 ซึ่งชาวยองต้องปรับตัวภายใต้การเมืองและเศรษฐกิจของประเทศไทย

บทความที่ห้าของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปฐมนิธิ นาคสิงห์ และ อาจารย์ อังกูร หงส์ศุภานุเคราะห์ อธิบายเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงความหมายของ ประเพณีสงกรานต์ในกรุงเทพฯ ภายใต้บริบทการท่องเที่ยว ซึ่งประเพณีสงกรานต์ จะถูกทำให้กลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมเพื่อทำให้นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามา ในประเทศไทยสัมผัสกับประเพณีที่ความสนุกสนาน ในกระบวนการกลายเป็น สินค้าของประเพณีสงกรานต์นี้รัฐไทยจะเข้ามามีบทบาทสำคัญในการสร้าง กฎระเบียบของสงกรานต์ โดยการควบคุมให้ประชาชนปฏิบัติตามกฎ ได้แก่ การ ปลอดภัย ปลอดภัย ปลอดภัย แอลกอฮอล์ ปลอดภัย ดินแดนต้นสูง และปลอดภัย ปฐมนิธิ ยกกรณีศึกษาสงกรานต์ที่ถนนสีลมกับสยามสแควร์มาเปรียบเทียบ โดยชี้ว่า บริเวณสีลมจะถูกทำให้กลายเป็นถนนของการเล่นน้ำ ในขณะที่ สยามสแควร์จะกลายเป็นพื้นที่อนุรักษ์วัฒนธรรมโดยการรณรงค์ให้คนนั่ง ผ้าขาวม้าซึ่งถูกทำให้กลายเป็นเอกลักษณ์ของชาติ พร้อมทั้งมีการจำลองประเพณี สงกรานต์จากภาคต่าง ๆ มาไว้ที่สยามสแควร์ สงกรานต์ในพื้นที่ทั้งสองแห่งนี้ สะท้อนกระบวนการกลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม ซึ่งนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เข้า มาร่วมกิจกรรมมิได้มองประเพณีสงกรานต์ในฐานะเป็นคติความเชื่อ หากแต่มอง เป็นเทศกาลของการเล่นน้ำที่มีแต่อารมณ์สนุกสนาน